

Рецензия

Относно конкурс за заемане на академичната длъжност доцент във Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата /Теория и история на културата. Социална и културна история на България. Нова и най-ново време/, обявен в ДВ бр. 105/11. 12. 2020 г.

Рецензията е разработена в съответствие с изискванията на Глава трета, Раздел трети от ЗРАСРБ – Условия и ред за заемане на академичната длъжност „доцент“ и Раздел трети на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

В конкурса за доцент по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата /Теория и история на културата. Социална и културна история на България. Нова и най-ново време/, обявен в ДВ бр. 105/11. 12. 2020 г., участва като единствен кандидат гл. ас. д-р Галина Гончарова. Материалите по конкурса, представени от кандидата съдържат всички необходими документи за научната и преподавателската дейност в съответствие със Закона и Правилника за неговото прилагане.

Биографичните данни за кандидата в конкурса за доцент са изложени в представената автобиография. Галина Гончарова завършва специалност културология във Философския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ през 1998 г., а през 2011 година защитава докторска дисертация на тема „Поколения, поколенчески дискурси и колективни времена: Употреби на генерационните деления в България през втората половина на XIX и началото на XX век“. Специализирала е в Центъра за академични изследвания в София. Владее свободно няколко езика: английски, руски и испански. Към биографичните данни бих искала да прибавя

собствените си отлични впечатления от работата на Галина Гончарова, която познавам вече близо двадесет години от участия в научни форуми, публикации и нейни изследователски проекти. Тя принадлежи към поколение млади изследователи, които не само израснаха като учени и преподаватели, но и допринесоха много за теоретичното и тематично обогатяване на хуманитаристиката в България в годините на прехода.

Галина Гончарова притежава умения за работа в екип, доказани чрез участието ѝ като ръководител или като член на екипа в над петнадесет успешно завършили изследователски проекти. Тя членува в няколко научни асоциации, както и в редакционни колегии, между които се откроява участието ѝ в авторитетното електронно академично списание за изкуство и култура „Пирон“.

Като кандидат за доцент по теория и история на културата трябва да се подчертае и впечатляващата преподавателска активност на гл. ас. д-р Галина Гончарова, изразяваща се в подготовката на големия брой и тематично разнообразие от избираеми учебни курсове в бакалавърски и магистърски програми извън задължителните курсове и семинарни занятия, всички подробно представени и за настоящия конкурс с анотации, структура и препоръчителна литература. Буди уважение също и постоянството, с което Галина Гончарова работи със студентите, което намира израз в големия брой (над тридесет) успешно защитени дипломни работи под нейно ръководство през годините.

За конкурса Галина Гончарова представя наред със своя монографичен труд значителен брой свои научни публикации в реномирани български и чуждестранни издания от последните няколко години, както и някои по-ранни статии. Публикациите, много от които са резултат от успешните изследователски проекти ясно очертават кръга на нейните изследователски търсения и научни интереси в областта на българската модернизация, на културната история и социологията на религията, на лечителските и медицински практики в края на деветнадесети и началото на двадесети век, на методите на устната история. Натрупаният значителен опит в методите на устната история, както и работата върху историята на българската административна система и образите на българския чиновник, върху социологията на религиозните вярвания, върху лечителските практики и други теми от публикациите на Галина Гончарова, са ѝ помогнали и в работата по монографичния труд **„Хроника на замогването и модернизацията в Царство България. Историята на Александър Тенев“**, който предстои да излезе в поредицата на Института за близкото минало.

На този труд на Галина Гончарова ще се спра малко по-подробно. Книгата се състои от 414 страници, включително съдържание, библиография и списък на ползваните архивни фондове. Изследването, центрирано върху историята на една личност, всъщност е посветено на големите въпроси на българската модернизация – историческа тема, която силно вълнува не само учените, но и по-широки кръгове от обществото. Темата е значима и в международен план. След големите проекти в Билефелд и Франкфурт за социалната история на града, буржоазията и буржоазността, на преден план все повече излизат взаимовръзките на стопанския напредък с историята на всекидневието, историята на пола, на историята на манталитетите, отвъд традиционните еволюционистки представи. Именно с такава научна чувствителност Галина Гончарова поставя в изследването си централния въпрос как националната история се оглежда във фамилната история и как фигурата на един отделен предприемач участва в изграждането на общата картина на българската модернизация. Авторката умело борави с методите на микроисторията и историята на отделния случай, и успява да изгради биографията на времето от първата половина на двадесети век чрез случая „Александър Тенев“ като го разполага върху широкото панорамно платно на стопанската, социална и културна история.

Изследването се състои от уводни думи, пет сравнително равномерни по обем части и епилог, озаглавен „Краят на една епоха“, където са обобщени и основните изводи и заключения. Сполучливо озаглавените параграфи във всяка от отделните части доизграждат стройната структура на текста.

Уводната част „Елисейските полета на българската мечта за благополучен и достоен живот“ използва Омировата метафора за да въведе в сложния път на издирването на източниците и конструирането на историческия разказ. Това е направено в шест стъпки на един своеобразен „археологически“ процес, отново метафорично обособени чрез шестте дни на библейското Сътворение. Всеки „ден“ е свързан с дадена група източници. Подробно се проследява процеса на тяхното търсене и набавяне, както и дефицитите, проблемите и неяснотите, възникнали в хода на работата. Още тук изпъква едно важно обстоятелство: в онези времена аполитичният човек до голяма степен отсъства от архивите. Въпреки това в тази уводна част авторката успява да състави „краткото житие“ на Александър Тенев (1881 - 1949) и неговата семейна хроника. Всяка от частите на книгата показва неразкъсваемото вплитане на личната и семейна съдба в живата тъкан

на обществото както чрез нормативните условия и рамки, така и чрез ценностите, вяванията, изборите и инициативите на индивидите.

Ето защо Галина Гончарова е привлякла за изследването си огромен корпус от източници: документи от местни архиви, статистически сведения, краеведски проучвания, семейни хроники, спомени и много други. Извършена е също значителна работа на терен, като са направени множество интервюта не само с потомци на Александър Тенев (включително и в Прага), но и със съселани и съседи. Използвани са също и визуални източници – реклами, фотографии на хора и сгради. Въпреки неголемия брой на снимките в текста, те много точно улавят контрастите и големите промени в рамките на едно поколение в жилища, обзавеждане, облеклото и външния вид и изобщо в начина на живот.

Първата част **„Регистрите на замогването – модерният гражданин – стопанин и предприемач“** представя израстването на Александър Тенев като предприемчив млад селянин в Новозагорския край, който се възползва от възможностите на стопанското развитие на региона. Авторката извежда типажа на земеделеца от това време – чрез конструирането на неговата личност през различните нормативни режими. За да очертае преживяното от своя герой, въпреки липсата на преки свидетелства, тя представя и военния опит на неговото поколение мъже, преминали с оръжие в ръка пътя на българската армия до Чаталджа и Одрин през Балканската война, оцелели от епидемиите от холера и петнист тиф и по фронтовете на Първата световна война. Смятам, че това е напълно легитимен подход.

В трудните години след войната Александър Тенев изгражда своето стопанство на едър земевладелец, като купува земя и отглежда зърно, памук, зеленчуци. Галина Гончарова уточнява някои от изводите на Румен Аврамов, като посочва, че за собственост по това време приоритет има земята, а след това къщата. Земята не е просто собственост, тя предава идентичност и статус през поколенията. Диверсификацията на стопанските активности на Александър Тенев като земеделец с различни дейности и банков акционер му дава възможност да бъде гъвкав и да оцелее върху изпълнената с трудности стопанска повърхност, да инвестира в образованието на синовете си, а със замогването си да построи също и красиви модерни къщи за тях в центъра на града. Едновременно патриархален, предприемчив и иновативен, Александър Тенев не е никакъв странен продукт на смесването на традиционно и модерно, а е стопански, но и нравствен носител

на модернизационния процес, изцяло кохерентен с българската духовна и социална реалност.

Следващата част **„Променящите се очертания на бащината къща“** разглежда дома и родното в тяхната „собствена йерархия и генеалогия“ като символно овладяна територия в по-широкия план на местността, селото и общината, а по-нататък и на близкия град. Изпъкват и фигурите на кметските наместници с правомощията на общинската власт, на местния свещеник, посещенията на акушерката в селото, комуникациите с околния свят. Авторката постепенно разбулва очертаващите се пред селото хоризонти на просперитета с началото на изграждането на водопровода, подобряването на транспортната инфраструктура, телефонните връзки със света, развитието на дружествения живот и началото на младежката култура около читалището с театралната група, кафенето и радиото. В контекста на изследванията на Христина Мочева върху и домакиния труд, Галина Гончарова представя и промените в домашното пространство, храната и храненето на семейството.

Двете по-нататъшни части на книгата развиват въпросите на **„Грижата за здравето на душите и телата“**, като в първата от тях водеща фигура е съпругата на Александър Тенев – Мария. Галина Гончарова представя личността ѝ като духовната предводителка на фамилията и лечителка в селото. Пространството и времето на селото и къщата придобиват нова координатна система, в чийто център са църквата, религиозните празници и ритуали. Все пак въпреки заключенията на авторката, религиозността остава като че ли предимно на ритуално ниво: в почти всички къщи има кандила, но Библии притежават само три семейства в селото. Като контрапункт на традицията, втората част на „Грижата“ търси новите духовни **„Искушения на модерните времена“**. Вниманието е насочено към модерните носители на здравните практики – лекари и акушерки и тяхното овластяване в борбата срещу детската и майчината смъртност и болестите и в съревнование с традиционното лечителство. Грижата за душата и тялото в следващото поколение се появяват в нов режим. Докато селската култура от поколението на Александър и Мария Теневи не познават свободното време, то навлиза при следващото поколение - синовете и техните семейства - с модата в облеклото, курортите и екскурзиите. Новото поколение естествено разполага ритъма на живота си в топографията на модерността – от удобствата на модерния дом – до пътуванията до близките бани и морските курорти.

Последната част от възходящата история на семейството преди неговия срив след политическия обрат през 1944 г., е озаглавена „**Любов, наука и електричество в китни села и градски театри**“ и се занимава преди всичко с вътрешния живот на индивидите като модерни хора с техните чувства на любов, ревност и семейни разочарования. Галина Гончарова е убедена, че модернизацията е немислима без модернизирането на чувствата и преживяванията. Вътрешният свят на индивида се „възпитава“ както в семейството, така и сред „образователните пилигримства в различни училища, университети и места на духовните интереси и разширяване на културните хоризонти. Образованието на децата е важна ценност за Александър Тенев и това в крайна сметка се оказва най-сполучливата му инвестиция, която осигурява на синовете му относително спокоен живот и при новите условия след историческите превратности.

Заклучителната част от книгата „**Крайт на една епоха**“ съдържа както епилога на историята на Александър Тенев след 9. Септември 1944 г. до неговата смърт през 1949 г., така и основните изводи на изследването, обособени в параграфа „**Модернизация без шум**“. Тук се изяснява, че колективизацията посяга не само върху материалната реалност на собствеността в селото, но „накърнява хетерогенните и изплъзващи се от всякакви социални йерархии и рамки полета на смисъла на достойното съществуване в модернизираща се България.“ Галина Гончарова не само обобщава наблюденията си над образа на своя герой като оригинален, но и типичен деец на българската модернизация, но и показва как чрез реконструирането на модерните жизнени проекти се постига ново знание за нея. На базата на теорията за множествените модерности (multiple modernities) се ревизират традиционните еволюционистки виждания за балканската модерност като догонваща западните образци. Смятам, че това също е едно от важните достижения на изследването.

В книгата си Галина Гончарова е постигнала убедителен и вълнуващ исторически разказ, написан живо, достъпно и увлекателно. Нещо повече, този разказ спонтанно, но постоянно препраща читателя към множество други чути, разказани, познати истории от собствения му семеен или друг близък биографичен опит, в които се разпознават фрагменти, образи, преживявания, подобни на разказаните тук истории. Защото това наистина е биография на една Lost Bulgaria, дори и в изложението да се мобилизира до известна степен носталгичния капацитет на комуникативната памет. В този смисъл книгата удовлетворява „гледа“ на обществото за доказателства и истории за личен и семеен просперитет, освободен от балкански комплекси за малоценност, просперитет -

резултат не на непочтеност или мошеничество, а на труд, постоянство, целенасоченост и морал. Без да оспорвам нищо от изводите в книгата, тук съзирам известна тенденция към неволна идеализация, обяснима със съвременната потребност в нашето общество от образци на „постигане на благосъстояние по естествен начин“.

Въпреки тази малка забележка за необходимостта от известна критична дистанция, смятам, че книгата **„Хроники на замогването и модернизацията в Царство България. Историята на Александър Тенев“** не само е успех за авторката, но и ценен принос в българската историография, който ще пренареди редица представи за близкото минало.

С настоящата книга, с многобройните си стойностни публикации, с богатата си преподавателската си дейност и активността си в работата по изследователски проекти и организиране на научни форуми, кандидатурата на гл. ас. д-р Галина Гончарова за доцент напълно съответства на изискванията и условията, предвидени от закона. Всичко това ми дава основания с пълна увереност да гласувам положително за нейното избиране за доцент по теория и история на културата.

Благоевград, 10. 04. 2021 г.

доц. Кристина Попова